

प्रधानमन्त्री जंगबहादुर राणाका समयको नेपाल-भोट युद्धका ऐतिहासिक सामग्री

(गताङ्कको बाँकी)

१३. रानीपौवादेवि स्याफ्रुटिमुऱ्या सम्ममा तयार भयाका र तयार गर्नु पन्याका थर्पुका तपसील—

षाममित्रको पूर्जी

तयार भयाका थर्पु र तयार गर्नु पन्या थर्पुका अडा —
रानीपौवाको थर्पु तवेला स्मेत तयार भयो — १
नुवाकोट सेरा दर्बार तयार हुन लागीरहेछ — १
भस्यामा थर्पु तवेला स्मेत तयार भयो — १
कुमारेगढमा तवेला स्मेत तयार भयो — १
ठाडेमा तवेला स्मेत छाउनु छ — १
धुवेका काठ तयार छ वनाउनालाई साधुका कामले
रह्याको छ. साधुवनिसवयापछि वन्दछ — १
भार्पुमा पनि वेहोरा सदर — १
स्याफ्रु वरावर रसद घर ५ तयार भया २ वन्दछ — १
टिमुऱ्याको पुछारमा तयार भयो — १
स्याफ्रु व्यामा पनि काठ तयार छ वनाउनु छ — १
त्रिदिममा पनि काठ तयार छ वन्दछ -- १
टिमुऱ्यामा गाउ व्यासिका घर छ चाहियो भन्या गाउमा
वसौला. व्यासिका घरमा रसद राषौला मनि राजीसंग
भन्छ -- १
स्याफ्रुमा पनि गाउ व्यासिका घर रह्या छन् रसद राषनु
पन्यो भन्या गाउमा वसौला. मनि राजीसंग दिन्छौ मनी
भन्छन् -- १
टिमुऱ्याको षाली जगा. गाउमा पक्काघर वनाउनु छ-- १
रसुवादेवि १ पाउ तल थर्पु वनाउनु छ -- १
ई वनाउना वाकि रह्याका जगालाई. षेतला लीन

सातसये मागयाका छन् भरेमोली षेतला आइपुग्धापछि
ठाउं ठाउंमा बाडि जमादार श्रीमान षतुले वनाउनु
लाउछन् — १

रसुवादेवि केरुसम्म जगाजगामा पानि षट्ट रह्या
छन् १

केरुगाड मित्रमा पनि षट्ट १० वरोबर चल्यारह्याछन्/
षट्ट ३७

भस्यामा वनाउनुपन्या--४ कम्पारागढका पुरानु १ नया
२ जमा -- ३

षेतमा वनाउनु पन्या -- ४ स्याफ्रु बजार वनाउनु
पन्या -- ५

भार्पुमा पुरानु १ वनाउना २ विदिममा पुराना वना-
जमा ३ उनु पन्या-- ३

वागल्टमा पुराना २ वनाउनु टिमुऱ्यागाउमा वनाउनु
पन्या १ जमा-- ३ पन्या -- १

रसुवादेवि पाउमर बटो-
मा वनाउनु पन्या-- ४

टिमुऱ्याका व्यासिमा पुराना १

वनाउनु पन्या २ जमा-- ३

श्रीप्राइममिनिष्टरकाहजुरमा श्रीजनरलवद्विनर-
सिंह कुवर राणाजिवाट लेखि चऱ्हाई पठायाको उप्रांत
चिन तर्फ चऱ्हाई गर्दा कदाचित् अग्रजेले नेपालदाषिल
भै चीनलाई हामी तिमीसंग लडन आयाको होइनौ, बाहा
रजिडत भयाको फगत यसैनिमित्त हो अघि हामीलाई
पनि महत् दिन्छु भन्दा मिजात थाहाथियो. इ हात्रा पनि
दुष्मनहुं आज श्रीईश्वरका कृपाले संजोग पर्न जांदा

दोस्तमा मद्दतदि आफ्ना कार्य सिद्ध गर्थ्यो। तिम्रो खडा हो हामि धुवुजाद छौं । अघि जस्तो तिम्रो हाम्रो यैक दिल थियो। सो बमोजिममा, बहुत राजि छौं। तिम्रैले इनहरूका, बेजाको सजा थियो मुनासिव हो। भनि पँले केहि कालपछि वषतमा पन्ध्यामा चिनसंगकीम गर्नु दोस्तो मुलुक हासिल तेस्रो, दोस्तमा पल्लु, नहुने। हामीले बाहासम्म इरादा राख्यागछि अंग्रेजले सेलतनमा आवैन भन्या संका राखैन अघिवाताडमा हामीसंग लडाजी भयाको उनेहरूले, उनिहरूले पनि बुझ्याका छन्। सासा-वादसाह पनी हुरीतपाया ताडमोडगन सकिनेछ यस्तो अडा पायापछि घर फुटका वेलाया, कम्बर कसन्त्या वषत पन्ध्या, कोछ भनि योकाम गरि यस्तो जवाफ दियो। भन्या फाइदै देपिन्छ सुभार हजुरको, यो दिल देखदा आफ्ना इमावता लाग्ला भन्या कारणले सुगौलीमा फौज ल्याई राखेछ तेस्रतिर यस्तै देखि छ चिनतिरका कुरालाई ४ हजार वर्ष भयो। राज्यस्थिर रह्याको छ, निजका अम्बलमा कुचिन पँचिन् चिन ४ तवत छन्, मुलुक ५७० कोस चौडा छ वेहिसावलीग छन्, सुनपदाहुन्छ, जंगीकाम पदासा फौज तयार गर्दा अनुमान गर्दा येक करवड गछन्, येसैमाफिक षजाना, दुस्त छन्, साना ठुला गँहगरि ५७ लाख झारादार छन् देविक्विला र सदर आफ्ना घर हो मुदाकुरो प्रतापहो यो दोतफि पर्न जाँदा तसँलेपनि साध्यहोला भन सधिन हजुरमा तारिफ गन्थ्याको होइन, चिन जस्ता वादेशाहले, मदत आउनु पछिन् भन्या पछिवाट षडा भँजमावदि रहयो कि रहैन बुझि वकस्याजाला वाहादुर साहको आइन, त्रिभुवनको मसौदा भिमसेन थापाको विश्वास फत्यजंगसाहको धेज्यै, ता हजुरको औसान भन्या दुनियामा, प्रसिद्ध छ, समालि वकसनु पन्थ्या वेला, येही हो वेसगरि मन् नगरि वकस्या जाला हजुरको दुनिआदारिमा आइन दरतुर, इन्साफ बन्दो गरी गरी वकसनामा, काहिवाकिरह्याको छैन, फगत मुस्लिमको रक्षारापि वकस्याको जस्तो देखिन्छ, श्रीकर्णेल तानी २०।२५ वर्षका उमेरमा विलकुल अष-तीयार-सौपि दाज्यूभाईहरूलाई ठाउँठाउमा राषिवकसी आइन बमोजिमका कामचलाई जस्तो सिकार पाउलागी वकसनु हुँथ्यो सो माफिक श्री इश्वरमा अस्यास गरिवकसनु भधा हजुरका इक्षा बमोजिम हुँथ्येछ, रणमा मरिजमा-

मर्दको सोगंवास छ, रणमा मरि अवश्य मुक्ती छ २ वादसाहको, दम्यान् दोस्तो राजधानीमा रूपैया पँसा षर्च गरि जंगी असवाफ लँस गरि राषनु, बहुत मुनासिव हो, सारा बलतकमा, चल्याकेछ जागरिवकसनु भयाको छ, समिद तेस्कामा, षर्च भयाका रूपिया, षडा मर्नपछ, मजिहुँछ भन्ये विलकुल तराइका धान, येकहट्टी गरि, षरिद गरी, थौटा सर्दार मुकरभ मुगलानामा बिक्री गर्नु, १० हजार, पिपार २५ पल्टन तँनाथगरि भाइहरूमा कमानियेर, भै पोषराको, मैदान विन्हाई अवादागर्नु १ साल रँतिहरूलाई सेर्ना साउन्थ्या फागु, गँह डेडिलिनु, मध्येस ८ जिल्लामा, साविक माथि लाष रूपैया बढाउनु जागीरदार सिपाही १ के दर रू ५ कट्टी गरि दामासाहिका हिसावले जमादार तकलिनु, ताहादेपि उत्रांत पँदा अनुसार, ठुला दर्जा जंगी निजामती गँहलाई आफ्ना काजकाममा कायेम राषी, वालीजफत गर्नु इकुरा लेपियाका मानिसहरूलाई अघिचिन आफुसमा, लडाजी हुँदा तिम-लाई तेस्तो पन्ध्यापछि, हामि मदतदिनु आउँछु, भनि आहावाट अम्बालाई लेपिजाँदा बहुत मुनासिव लेष्या छौ, म वादशाहलाई साधी पठाउछौ, भनि लेपि आउँदा, यो कामको तँयारी गन्थ्याको हो, श्री ५ सर्कार काजमा षडागर्नामा कबुल गछौंकि लडनामा कबोल गछौं तिमि-हरू जो भन्छौ, भनि रोजाई, जमाषडा गर्नामा कबुल गछन्, भन्या वडिया भयो लडनामा कबोल गछन् भन्या, हजुरका वेमार पर्मा, थमार केहि हानिछैन, तजवीजमा जस्तो ठहर्छ, गरिवकस्या जावत्, सर्वलाई सजा छ, कम अनुसार बुद्धि भन्छन् हजुर निगायेन दानि विवेकि हुँहुँछ ७ वादसाह तकोसैरगरि वकसनुहुनाले सब बुझि वकसनु भयाकोछ, मैले यस अवस्थामा विविति चन्हाउनु बहुत मुनासिव हो, अघि हजुरवाट मजिगरि वकसनु हुँदा, अदफले सामन्य विविति चन्हायाको हो तावेदार जीनगीभर तालिम पुवरिस, गरिवकसनु भयाको हुनाले जाहारात छतपनि समझनु अनुसार लेषेछ भन्ये जाति विविति चन्हायाको हो, गढा पत्थर ४८६९ फमीयसिपिपा, ५८ काठका सन्हुस पिपा ३६ पुराना विकंदा, सजायाको पिपा १५५ जमा पिपा २४६ तयार गन्थ्या सुजी ५४१ मातौल ५४१ मरहट्टी १०० कमानी फुका गन्थ्या सनासो २० कोदालो २ कोदाजी २ गस १ षती १ हात्रो २ बंचरो २

चुपि १ चिराककुपी ४ पनि तयार भयो. पाल छैन. काठमा सन्दुसिपिपा १ के भरिया २ का हिसावले कोदालाहरू वोक्त्ये. स्मेत ज्मा भरीया २८६ मध्ये १२० छन्. अरूको ठेगाना छैन. येक हिसावका भरीयाले असवाफ उठिसकला. भन्या जस्तो लाभर्दन सेनाल श्री वरष. मा भति भयाका छैन. तिकोरा मानिसलाई तालिम गर्न हर्कन भैरहेछ. बेलामा हर्कत होला भन्या बहुत दलंगीरहेछ मानिस सबै धारेज भया पक्षी येस छरवा जिल्लामा १२ साललाई येताबाट कामपुगी सकदैन. भनि सुवेदार भवानोसिस्वारले लेषिपठायेछ. जाहाभन्या तेसजिल्लाको. मेसो पाउने माथवर मानिस कोहि छैन. तेस्मा क्या वेहोरा गर्न्या हो म र ५।७ दिनपछि वुटवल तरफ जान्छु ---

मार्गसुदी ७ रोज १

ताहापछि श्री प्राइममिनिष्टरका हजुरमा श्रीकर्णेल कृष्णध्वज कुवरराणाजीबाट लेखि चन्हाई पठायको उप्रांत सिपाहिहरूलाई ता राहान्नसिकाउनु. चैत्रमैन्हा सम्ममा लस्करलाई. हिउले नपाउन्त्या गरि. गमगढिमा राखनु डेढबर्षपान पुग्न्या गरि रसदज्मा गर्नु. चैत्र मैन्हामा रसद वोकनलाई चौरी घोडालुलुझोब्दा च्यांग्रा भेदा ज्मा गरि राषनु. फौजलाई चाहिन्या गोलागीराफ पर्षजाना ज्मागर्नु. कामकाज पर्दा -सब भारदारक सल्लाहसंग पल्टनलाई र दुनियालाई बढियाहुन्या. श्री ५ सर्कारको वन्या सप्रन्या काम गर्नु विना मेरो चिठी नगै. लडन्याकाम. दुस्मनका मुलुकमा कुलचन्या काम नगर्नु. बैसाषमा जौनमाफिक चिठिजाला उसमाफिकको काम गर्नु राजा रजौटाहरूलाई अल्ले झिकाउनु पदैन. बैसाषमा ढेरैषान्याहरू उसै अनुसार थोरै षान्याहरू उहि अनुसार मानिस लि आउनु भनि उदि दिनु. भनि लेषिवक्सनु भयाको रहेछ. बहुत बढिया भयो. फौजलाई चाहिन्या गोला गिराफ. गोली गन्हर्षजाना. अघि मजि भै आया बभोजिम. तयार गन्याको छु. टुटफुट पुगनपुग. थपनु पन्या थपन्याकाम गरौला लस्करलाई गमगढिमा. राषनु भनि. लेषिवक्सनु भयाका अर्थ. सिवानालाई नगीच लस्करलाई हिडने नपाउन्त्या. सुवीस्ता हुन्यागरि राखनु भनि अघिलेपि

वक्सनु भयाको हुनाले जाहा आइ वन्याठाउको तजबीज गर्दा सिवानाको नजिकचैत्र मैन्हासम्म-जुमला जानालाई हिउने रोकन पनि नसकन्या. होवो येकै नागना भयाको रसदलाई पनि अछाम बक्षा वाजुरा डोटी गन्हजगा जगाबाट ल्याउन्त्यालाई पनि सजीलो. जगा-हुनाले. गलफातु चुंगाउमा डेरा. षलंगा गरि लष्करराषी पल्टनलाई ताराहान. सघाउनु सिकाउनु ल्यायाको छु. गमगढिवाट र सिवाना पनी. जाहा भेदा २ दिनले टाढा. पछे. द्विउका नागना पनि ठुला २ नागना पछेन् गमगढि-माजान्या. कामगर भनि मजि हुन्छतापनी. येहि बसभनि. मजि हुन्छतापनी. जोमजि. डेढवर्ष पानपुग्न्यागरि रसदज्मा गर्न्या काम पनि. भरिसव्य गरुला. रसद वोकनलाई. चौरीलुलुझोवा भेदा घोडा च्यांग्रा गन्ह ज्मा गरी चैत्रमा रसद वोकनलाहन्याकाम गरुला. काजगर्दा. सबभार-दारका. सल्लाहसंग पल्टन दुनिया. राजीरहन्या र. श्री ५ सर्कारको वन्या. सप्रन्या काममा जानम भर गरुला. हजुरबाट लडनु भन्या. अति सिक्षा न आउज्याल लडनेछैन. उक्त दुस्मन का मुलुकमा कुलचन्या पनि छैन राजा-रजौटाहरूलाई पनि मजि बभोजिम बैसाषमा सामेलहुनु भन्या उदिदिन्या काय गरौला ---

मार्गसुदी ८ रोज २

श्री प्राइममिनिष्टरका हजुरमा श्री मेजर कप्तान महारुद्र षत्रीले लेषि चन्हाई पठायको जिल्लेवारापसी. रौतहत सर्लाहि जिल्ला ४ का रसद मार्ग वदि १९ रोज ६ का दिन देषि वरोवर आयो. चितवन कोरसद पनि साज वेहान. मा आइपुगछ. लेषने मानिस नभै. चावल भर्न अड्क्यो चावल भरि रसिद नदिया रैतिहरू कराउन लाग्या. हजुरबाट पठाइ वक्सनु भया. कामुषिया नौसिदा. कोहि आयाको छैनन्. जिल्ला ५ को आम्बानी षर्च र रैतान लाइ रसिद दिनालाई हाल मुषिया दुई र लेषन्या मानिस जना ५० नभै. काम चलेन हाल भर्न मानिस र भन्याका चावल धोकामा हालन्या. धोकामा मुखरयूनालाई चाहिन्या मानिस ६ सये सातसये नभै काम ढापन सकियेन जाहाका सिपाईले चावल भन्या ठाउको पहरार बाटो बनाउनाको टाकिदिमा लाथाका छन् पटनाबाट आयाका टाटका ढोका दुइ हजार जाहा आई पुग्या धोकामा

चावल कति जांदो रहेछ. भनि तजवीज गर्दा कोहि ढोक्रा १० पाथि जान्या. कोहि ६ पाथि जान्या. कोहिमा आठ पाथि जान्या. रह्याछन् दर १० पाथिको नमिल्दा धोक्रामा चावल हाल्याको छैन. अरू धोक्रा आयाका छैनन्. जौना-रोजमा चावल भरियो. उसैरोजका धोक्रा. माहाल्या बढिया हुदो रहेछ किल्ला मौजेको चावल नआउदा रौतीका मुषजवानवाट चावल भर्दा जिल्ला मौजे सचिदो रहेछ येति मानिस नभै. काम चलाउनालाई हर्कत भयो. रसद ल्याउनुया रैतिहरूले. मिच्यारसद

भन्दा ठाउँमा चाहिन्या तपसिल —

कागज भारि— ५ बतिलन्या थाल स्मेत पानस—१०

लंपट — ३ लाहा धानि — २५

मार्ग सुदि ९ रोज ५

श्री प्राइम मिनिष्टरका हजुरमा. मेजर कप्तान सतायाम षतुले. लेखि चन्हाई पठायाको धुंचेदेखि टिमुच्या-सम्म. ठाउ ठाउँमा विकट घटिया रहेछ. तोपमियांना जान्यागरि. बनाउदा. कहिभन्दा. तलदेखि भन्दाज्जस्तो. बिह्लि कहिभन्दा कठिहाली हुन्दाठाउमा. पाच छ हात. नहुन्दा ठाउमा दुंगो. फोरी काठहालि. दुंगालडाई. तिनहात सम्मको बाटो. दोसांधदेखि स्याफूसम्म. बाटो बनाई तयार भयो. विकट ठाउँठाउमा. मासिवनाउला: इ अरु बाटो. जमादारकोटयालाई. अन्हाई हाजिर हुन्दा. काम गरूला. श्री. केरू सम्म क्याक्या भन्छन्. भनि मानिस पठायाथ्या. योटा नौलो मानिस पुगन्दावित्तिकै केरूका मानिस सर्वै. तामासा हेर्न आउंदा रह्याछन्. तिमिहरू क्यान आयौ. क्यागर्न लाग्यौ. तिम्रा मुलुकमा. बाटोपनि बनलागीरहेछ घरबनाउन पनि लागी रह्या छन्. अंतपनि सर्वै थुन्दा. हामिता षाना वारपनि मर्नलाग्या जाहाता लडन्यापनि कोहि छैन. गोर्षा मानुपर्छ भन्दा गोर्षालाई मान्छौ तर माथिबाट आयौभन्दा कसोकसो हुन्छ जाहा ताकेति गर्न पर्दैन. हामि. षानावार मन्थौ मन्थौ भन्छन्. गेरुगाको ममाचार भन्दा. २५ गोटा सिपाहि किल्लामा पहरा वस्याका छन्. माथिमाट घनाकाड वर्याल्याई किल्ला. मा राषनलागी रह्या छन्. भनिनेवारहरूले भन्दागरे. आज १५ दिन भयो. षाम्वालि ४ जनाले.

केरुगुम्बामा वस्या २ लामाको माल चोरि टिमुच्यामा ल्यायाछन् र. चोरिन्यालामा २ जनाले. लगादेल्यायाछन्. हात्रा थर्पु वनाउन गयाका सिपाहिसंग. गोहारमागि पक्रनजांदा भादि छाडि भागउन् र माल सर्वै लामाहरूले पायाछन्. ति चोरहरू दोसांधदेखि. माथि प्थांगाउंमा अडा गरि बसि. इनि दुईलामालाई. नमारिछाडदौन. भनि भन्दा रह्याछन् गरे. योटा मानिस आई ति चोरहरूलाई फुल्याई केहि हुन्दा छैन भनी धर्मकेरूमा लगी. आफ्ना घरमा राषेछ रे घानपीनदियेन. तजवीजगर्दा. चोरले थाहापायाछन् च्यापसा दुंगोहातमाली, जंगलपसि रह्या छन्. षानु जसै सक्रियो जववस्तिआई लुटपिट गरि षांदा-रह्याछन्. तिन चोरलाई. पक्रन देवालाइनहरूले पनि समातन सकेन हाहापारि राष्याछन् गरे भन्दा षधर मैले पठायाका मानिसले ल्यायाको —

मार्ग सुदी ११ रोज ५

श्री प्राइममिनिष्टरका हजुरमा, मेजर कप्तान दलजित विष्टले चन्हाई पठायाको हाडिपान भनि वटारका कुट्टमालहरू. लाई कल्पादिघाट. सम्म वारिपारिका माझि हरूले दुंगाकाटि. सिधुच्या घाटमा तयार गर्नु, अरूजग्गा. जगाका गाउले थर्पु साधुबनाउनु भनि. तजवीज गरि षटाई काम धरोवर चल्दैछ नेपालका कुट्टमालहरूलाई ज्यालादि पानलाया श्री ५ सर्कारको षर्चमा त्रीज्यादा हुन्दा काम थोरै हुन्दा जस्तो लाग्यो र अंतका-ममा नलाई कुट्टमाल जतिले हाडि पानु. भन्दा वन्दोवस्त गन्दाको हो. इने कुट्टमाललाई साहु धर्मनारान मार्फत्. सेराका चावलधान बोकाउनु अंतकाम नलाउनु भया दसूषत. मै आयेछ १ रकममा दरियाको षाली गाउ काहि छैनन्. वेववति क्यासि वारिपारि भाडापान्या माटो काहि रहेछ वटारका टुकिभन्दा ठाउँमा माटो रहेछ. सराजाम पनि भयाका नजिक पनि पन्थी. चाडो पनि हुन्दा. तेस्तो ठाउँमा. हाडि पान लाउनु भनि सिपाहि षटाया. का थिया. दसूषत भयापछि पनि. काममा लायेछ भनि. रिसानि मजि होला. काममा सुरले लायाको हो माफ भयाजाला —

मार्ग सुदि १२ रोज ६

श्री प्राइममिनिष्टरबाट कप्तान दलजित विष्टलाई

लेखि थर्पु जो अर्ध ५ वन वन अर्ध वन था कु पा त हि ल ब र उ र

लेषिगयाको तयार भयाको रसद घरको र. तयारि भयाका थर्पु र. तयार गर्नु पर्न्या थर्पुका अडा लेषियाका फर्दस्मेत. जो भयाको लेषि पठाउन्या काम बढिया गन्या छौं. फर्दलेर अजिले सबै विस्तार बुझयो स्याफु वरावलमा. रसद घर ५ तयार मयेछ. बढियो भयो तै ठाउँमा अरू रसद घर २ बनाउनु लाउन्या काम बढिया गन्या छौ. येतिवाहेक वनाउनु पर्न्या रसद घर तिमिले. तजवीजगन्नाका जगामा अस्ति लेषिगया बमोजिम. को रसद अन्न अताउन्या गरि वनाउनलाई तयार गर्न्या काम. गर्न्यै छौ. तयारि भयाका. थर्पु वनाउनु पर्न्या थर्पुका कुरालाई. तयार भयाका कुरा मंगयो. बढियै भयो. तयार गर्नु पर्न्या. थर्पुहरू पनि तिमिले तजवीज गन्या. का अडामा. चाडो बनाई तयार गर्न्या काम. गर्नु. तोपल लस्कर यकै काटो हिडाउनु पर्छ। विकट बाटाले होइ सक्तेन. तोप र लस्कर जान्या बाटो. तिमिहरूका तजवीजले ठहराई बाटो बहूत बलियो. मजगुतीसंग. बनाउन लाउन्या काम गर्नु. रसद घरमा पहरा चौकि गर्नलाई गोलो गट्टा भयाको. जमादार झुडिको पट्टि. लाई षटाई. नौसिदा बहिदार राषन्या. काम बेस भएछ रसदको चलाउन. आउंदो रहेनछ. भनि लेष्याका. कुरालाई. मुलुकभरले. रसद ल्याउन्या बन्दोवस्तको ताकिति हुन लागी रहेछ. १५।२० दिन देषि वरावर रसद आउन्या छ. ताहा सम्ममा. रसद घरको. बहुतै ताकिति गरि रसद घर सिध्याउना काम गर्नु. घर वनाउनलाई. ताहाका मानिस भंदा षानाको बंदोवस्त भया. भोटचाहरूले वनाउन्या रह्याछन्. ठडिको जगदोचा वषु लगाई काम गर्नु पर्न्या जिउका बलिया. चाडो तयार गर्नन्. कि भन्या जस्तो लाग्छ. भनि लेष्याका कुरालाई बढिया तजवीज गन्याछौ. ताहिका भोटचाहरूलाई. लगाई घर बनाउन. लाउन्या काम. गर्नु. घर बनाउनलाई आहाबाट लुहुर्कामि आउंदैनन्. थाभियाति घर बनाउन्या भोटचाहरूलाई ज्याला माग्या. चाहिन्यारहेछ कतिदिनमा सकन्या रहेछन्. तजवीज गरि लेषि पठाउ र बन्दोवस्त गरि पठाउन्या काम. गरिएला. हाडि गाभ्रा पार्नलाई वेवावति देषि वरटारसम्म माटो जाहां बढिया ठहर्छ. उसैठाउँमा वटारका कुहमाललाई लगाई वनाउन लाउन्या. तजवीज बढिया ठहरायाछौ तिनै कुहमालले. पुग्दछ कि आहाबाट पनि पठाउनु पर्छ.

तजवीज गरी लेषि पठाउन्या काम गर —

श्री प्राइममिनिष्टरबाट कप्तान महारुद्र षतुलाई लेषिगयाको जिल्ला बारा पर्सा रौतहट रूर्लाहि जिल्ला ५ को रसद मार्ग बदि १२ रोज ६ का दिन देषि वरावर आयो चितवनको रसद. पनि साज वेहानमा आउंछ भन्या. विस्तार समेत जो भयाको. विस्तार लेषन्या काम बढिया गन्याछौ हाल भुषिया जना २ र नौसिदाज ५० नभै काम चलेन. भनिलेष्याका कुरालाई मुषिया १ नौसिदा ४ आहाबाट पठाईदियाका छन्. हाल तिनै मानिसलाई लेषन लाउन्या काम गर्नु. भन्या मानिस र भन्याका चावल धोकामा हालन्या धोकामा मुष स्युनालाई चाहिन्या मानिसका कुरालाई जमादार समेतको पट्टी पठायाको छ आउलान् काममा लाउनु. कागज कोरि १२५ लाहा धानि २५ बातिवालन्या धानस का कुरालाई ठुला ठडौरा १० हवलदार सहविरहस्ते पठाईदियाको छ पुगला: लषटका कुरालाई चताई बन्न लगाई. विछ्याउन्या काम गर. दोक्राका कुरालाई आठपाठि चावल अटाउन्या धोकामा यति ६ पाठि अटाउन्या धोकामा यति १० पाठि अटाउन्या धोकामा यति भनि देहि षोलि. जमा धोकामाको तपसिलको कागज लेषि. रोज रोजको हाजिरी पठाउन्या काम गर ---

ताहा पछि श्री प्राइममिनिष्टरबाट काजि डिल्ली सिंह वस्न्या. पजांचि सिद्धिमान सि राजमंडारिलाई लेषि गयो. रसद गैहको वेहारामा. ताहा तिमिहरूले चलायाका कामको विस्तारसहित जो भयाको. लेषिपठाउन्या काम बढिया गन्याछौ पत्रले विस्तार बुझियो. चावल राषन्या थैलाका कुरालाई. आहा हामीबाट पनि धग्गनारान साहुलाई उदि दियाको हो तिहमेछ पनि पर्सांनि गोदाममा गै १० पाठि अटाउन्या थैलि. चाडो सिलाई थैलाना. कप्तान महारुद्र षतु जिम्मा चाडो पठाई दिनु भनि ताकिति गर्न्या र धर्मनारानका मानिससंग तन्की गरि थैलालि. चलान गर्नु. थैलाका मुष स्युन लाई सुतरि षरिगदरि वप्तान महारुद्र षतुसंग पठाई दिन्या काम बढिया गन्याछौ. गाडावयेल तटु हाभ्रा मुलुकको ताकिति गरिरह्याछौ मजुरि दिन्या रुपिया-

लाई हर्कत भयाको छ भनि लेष्याका कुरालाई मध्येस ४ जिल्लालाई रूपिजा फाटी अघि तिमिहरूले लेषि-पठायी वमोजिम का रूपिजा ३७६८॥ को श्रीठाहिला भाईको दसखत भै चाडो आउन्ना छन् तिरूपिजाले गाडा बयल तट्टुको मजुरिदि रसद बोकाउन्ना काम गर्नु चुरिको बाटो गाडा बयल चलन्या गरि वना-उन्ना तजवीज गरि रैतिहरूलाई त सल्लाह गरि भदैया धानको मुटुरिमा बोकाउन्ना वन्दोवस्त गरिझारा वन्दोवस्त भयो भनि कप्तान महारुद्र षतृलाई लेषिजांदा सडक बाटो बनाउनलाई लाठसाहि रूपिजा २०० र श्री भैरुपल्टनका ४ सिपाहि १ क्लवदार पठाई दिव्या काम बढीया गन्याछौ विद्याषोरिवाट गाडामा राषि हेटौडासम्म चलान गर्दा थोरै षर्चले पुगन्या छ ताहाबाट भारि हाति र पिपाले भिफेदीसम्म पुग्याई घ्यस्या औला-का घाममा पनि चिसापानिमा बसि चावल सरासर चलदो भन्या तजवीज वेसगन्याछौ तिमिहरूका तजवीज वमोजिम गर्नु भनि श्री काहिला भाईलाई पनि उदि दियाको छ तेहि तजविजसंग रसदको चलान गन्या काम गन्या बढिया होला कप्तान महारुद्र षतृले नेपालबाट लेषन्या मानिस आयोन भनि लेष्याका कुरालाई वहि तिमिहरूले पनि लेषन्या पटवारि पठाई दिया छौ अरु पनि तजवीज गरि येस् कुराको वेहोरा श्री ठाहिला भाईलाई लेषनु र उनका सल्लाह वमोजिम पठाई दिया छौ अरु पनि तजवीज गरि पटवारि पठाईदिनु जाहाबाट पनि १ मुषिया ४ नौंसिदा पठाई दियाका छन् रसदको ढिला नहुन्या गरि वन्दोवस्त गन्या काम गर्नु ताहाका रसदका कामलाई दुनियालाई पातिरत सल्लाह गरियेता श्री ५ सर्कारको काम चलन्या उता दुनियाको चित्त बुझन्या गरि काम गर्ने तिहमेरु जान्ये छौ यहाका रजिडंटी साहेव मार्फट टक मान्या कल् सुगोलिमा आईपुग्याको छ सैसंभारसंग झिकाउन्ना काम गर्नु भनि श्री ठाहिला भाईलाई अ-याईयाको हो ठाहिला भाईबाट पनि तिमिलाई लेषि पठायीको छ त्यो तक्को कल ताहा आई पुग्याको भया संभारसंग येस्तरफ पठाई दिव्या काम गर - -

मागशुदि १३ रोज ७

श्री प्राइममिनिष्टरका हजुरमा कप्तान महारुद्र

षतृबाट लेषि च-हाई षठायीको वारा पर्सा रौटहट सर्लाहि ४ जिल्लाबाट आयाको रसद हेटौडा मा रसद राषन्या घर चावलले भरियो पौवामा चावल राषन हुन्या ठाउ-सम्म राष्यु अरु आयाको चावल राषन्या जगा छैन जमा भयाका चावल धोक्रा माहालौ भन्या धोक्रा आई पुग्याको छैन जाहा भयाका चावल चलान गन्या वेहोरा भयाको भयादेषि जाहा जमा भयाका चावल गैसकिन्या थियो जगा षालि भया फेरि आयाका चावल राषना-लाई जगा पनि हुंथ्यो चावल चलान गर्नलाई बयल घोडा पनि केही आयाको छैन जाहा जमा भयाका चावल चाडो चलान गन्या वेहोरा नभयाता चावल ढेरभयापछि उठिसकन्यालाई कठिन होलाकि भन्या जस्तो मेरा चित्तमा लाग्छ लेषन्या मानिस नआउंदा रैतानलाई रसद फछर्चाउन सकियेन ।—

माग सुदि १५ रोज

श्री प्राइममिनिष्टरका हजुरमा भेजर कप्तान दलजित विष्टले च-हाई पठायीको अघिवनायाको थर्पुका अडाजो भयाको विस्तार लेषि पठाउन्नाकाम बढिया गन्या छौ यति वाहेक बनाउनु पन्या रसद घर तिमिले तजवीज गन्याका जगामा अस्ति लेषिया वमोजिमको रसद अन्न अटाउन्ना गरि वनाउनलाई तयार गन्या काम गन्ये छौ तयार नभयाका अडाका थर्पु चाडो तयार गर्न लाउनु तोप लस्कर जान्या बाटो यर्क बाटो हिडाउनु पर्छ विकट बढाले होइसकतैन तोप लस्कर जान्याबाटो तिमिहरूका तजवीजले ठहराइ वलियो मजबुतिसंग वनाउनु मुलुक भरले रसद ल्याउन्ना वन्दो वस्तका ताकिति लागि रहेछ १५/२० दिन देषि वरावर रसद आउन्ना छन् ताहासम्म रसद घरको ताकिति गरि सिध्याउन्ना काम गर्नु षट्ट वनाउनलाई ताहाका भोटचाहरूले वनाउन लाउनु ज्यालाषाजाको क्या चाहिन्या रहेछ कति दिनमा सकिन्या रहेछ तजवीज गरि लेषि पठाउ षटलाई चाहिन्या सराजाम १।२ दिनमा जाहाबाट आउला हाडि गाया बनाउनलाई वरटारका कुहमाल हल्लाई लाउनु मानिस पुगेन भन्या लेषिपठायी वमोजिम पठाई दिउंला जाहाका लुहुकमि थामिया भन्या मर्जि आ या का अर्थ जोग्य हो वरावलका रसद

घरमा. पहरा चौकि गर्न फेरी २ घरवनाउनु भनि झुडिया पट्टिलाई लायाको थियो जमादार चन्द्रवीर षतूलाई पनि थपिदिया वरोवर गरि काम गर्दैछन्. टिमुच्या गाउमा रसद घर बनाउन भनी जमादार अमान षतूलाई षटाई गयाका छन्. ताकिति गर्दैछु. ढुंगाको गारो र फल्याकको छाना पर्दैछ. ताहाबाट रसद आउन ज्याल तयार हुँदै थन्दीदै गर्ला घट वनाउनाका अर्थलाई अषाडा लेखि जिम्मा लायाको छ. पानसयेसातसये षोलाका ढुंगाको काम गर्न जान्या. सिपालु छानि काममा लाउनु. भनि जमादारहरूलाई अहायाको छ. सबै गाउँगाउका मानिस सामेल भयाको छैन १२ दिनमा सामेल गरि हाजिर लेषि जोखर्च चाहिएला विन्ति चन्हाउला. नसिद्धियाको थर्पु अडा पनि सिध्याउन लायाको छ । बाटो गौडा गल्का पहरामा बलियो मजगुटि भरिसक्य फसाकगरि वनाउनु भनि कप्तान सताराम षतूलाई भनि पठाउदैछु. धुनचेको साधुमा बलढेर चाहिन्छ र धुनचेमा वस्याको १० दिन भयो वरोवर काम चलाउदा वारि पट्टि ४ पारिपट्टी ३ जियववहमा मैदानको तजत्रीज गरि मैदान चन्हाई वेत्रा बतिमा साधु माझुलगा. षिच्यातको साधु पनि विग्याको रहेछ २१२ जोप फेरी मैदान फेर्नु पर्न्या छ. ठाडाषहन्या धेरै छन्. एक २ फल्याकका साधु हालन. गाउँगाउँको जिम्मा गन्याको छ. तिनमा पनि हेरिवसि मानिस राषि बनाउन लाउला छु. हाडि गाग्रा पानलाई वरवारमा सिपाहि पठायाको छ. लेफटेन सेवक रामथापाको नगिर्च पर्दो रहेछ. र तिमिले ताकिति गर्दै रहनु. भनि पठाउदैछु उनबाट पनि ताकिति हुँदैछन्. हाँडि गाग्रा पानलाई वरटार कर्ण मुलका स्थान छेउ नयां वर्गचा. मा माटाको षानिको नगीचपारि पंचकिको अठवत् गरि हाडि पान लायाको छ. परालको पुजि गरि कामगर्नु लायाको छ. ढुंगाको तपसिल चन्हापठयाको छ. जाहेर होला. ६ ढुंगा अरू काटनु भनि लायाको छ. नजा वनाउनु पर्न्या घर लाई पनि षिच्यातमा पिपाको पट्टि १ वोसिहरूलाई काठ कटाउन साधु पारिटारि राषनु लायाको छ. जति तयार हुनान्. पछि विन्ति चन्हाई पठाउला. नुवाकोट सेराको दवार पनि तयार भयो ।

तपसिल तयारि ढुंगाको

ढुंगा १ के गज पाइला ३ हात लामु---	१८
ऐ १ के ऐ ऐ ३ लामु हात---	१८
ऐ १ के गज पाइला ३ लामु हात---	१७
ऐ १ के गज पाइला ४ लामु हात---	१९
ऐ १ के गज गज पाइला ३ लामु हात	१७
ऐ १ के गज पाइला ३ लामु हात---	२१

केरौ कोडवल झुन्या भोटचाहरू टाघनघोडा १३ लि आयाको ६ दिन ५ मा बालाज्यू पुगन्याछन् ---

पौष वदि २ रोज ४ मा

ताहापछि श्री प्राइममिनिष्टरबाट कपतान महा-रुद्र षतूके लेषिगयाको व.रा पर्सा रौतहट सर्लाहि ४ जिल्लाबाट आयाका रसद हेटौडामा रसद राषन्या घर चावलले भरियो. पौवामा पनि अटाउजिसम्म राख्यो. अब आयाको चावल राषन्या जगा छैन ढोकामा हालौ भन्या. धोकामा आयाको छैन. भन्या जो भयाको विस्तार लेषि पठाउन्या काम बढिया गन्या छौ. धोकामा कुरालाई धमनारान् साहु मार्फतका धोकामा ताकिति गरि चाडो पठाई दिनु भन्या. काजि डिल्लि सिंह बसन्त्यात्. षजांचि सिद्धिमानसि राजभंडारिलाई ताकिति लेषि गयाको छ. तिमिले पनि ताकिति गरि वद्विवासबाट धोक्रा झिकाई. धोकामा हालन्या काम गर. हेटौडामा जमामयाका रसद. बोकनालाई. जाहाबाट पिपाहरू पठाई दियाको छ. पुगला. लेषन्या मानिसका कुरालाई. येक मुषिया र पांच नौसिदो. हिजो जाहाबाट हिड्या. आइपुगनन्. रसद राषनालाई. मकवानपुरका मानिस झारागरि ताहा राषनु. ई राषन्या काम गर. धमनारानलाई भन्दा ४२ हजार धोक्रा. वद्विवासमा पुग्याका छन्. भन्छन् ---

ताहापछि श्री प्राइममिनिष्टरबाट कर्णेल डिल्लि सिंह वसन्त्यात्. षजांचि सिद्धिमान सिराजभंडारिलाई. लेषिगयो. रसद ल्याउन्यालाई गाडा बयल टटुकोज्याला भाडा दिनालाई ३७६८७।। चाहिन्या रहेछ भनि तिमि-हरूले अघि लेषि पठाउदा रुपियाको ठेगाना गरि. श्री ठाहिला भाईको हुँदि गरि मिरसुवा. रत्नमानसि राजभंडारिका नाउंमा. पठायाको हो. आइपुग्याके होला

इनै रूपियाले वयल टटुका ज्याला मजुरिलगाई भिकेदी सम्म रसद आइपुग्नु, पाठसंगको बन्दोवस्त गर्नु, ढोक्राका कुरालाई, ताहा धमनाखान् मार्फतका ढोक्रा जाहां जहाछन्, ताकिति गरि, कप्तान् महारुद्र षत्रिछेउ, पठाई दिनुया काम गर्नु औनुसलाठान्या संक्रान्तिका भोलि बेर काहिलाभाई भयापनि ठाहिला भाई भया पनि हेटीडासम्म आउनुया छर्, ति भाईहरू आउदा, सम्म भिकेदीमा रसद आइपुगेन भन्नु, तिमोहरूलाई जरिवाना हुनुया छर्, सो बुझि सबै कुराको ताकिति गर्या काम गरि भिकेदी देषि रसद बोकी ल्याउनालाई, पिषापलासि पठायाका छन्, तिनलाई बोकिन हकत हुन न्नावस्। —

लिखित गोदाममा रसदको काम काज गर्दा निमित्त सुवः इस्वरी प्रसाद अज्यारि, कप्तान, लिखित तर्फ रवाना भयो —

पौष वदि ४ रोज ६ मा

श्री प्राइममिनिष्टरका हजुरमा कर्णेल कृष्णध्वज कुवर राणाजीवाट लेखि चन्हाई पठायाको रसद जमा भयापछि वरफले वितवल परेन, भन्नु तिमोहरूले ठहराई इहालेषि पठाउनु र जवाफ गया वमोजिम वैतडिझुल घाट कुन्हीलाई, जमादार १ हुंदा २ सिपाहि २० डडेल्युरा, मा समालिमा ५ जोडा येस्मा ५ कालहुंगा ५ राषि वाकि रह्याका हुंदा सिपाहिले सिलगढका दरवारकोट जांचको काम असुल तहसिल, जोजो गर्नु पर्नुया काम छ, सबै ठ उं ढाकि काम चलाउनु भनि सदाँर कनकसि महत, लाई लेषि पठाउनु, येतिले ढाकि, काम गर्न सकछु भन्नु, बढिये भयो, कपनि छंदैछ, काम चलाउन सक्तिन, भनि पर सन्ना भन्नु, सुवा वीरभंजन माझिलाई डोटि पठाई, सदाँर कनकसि महत, लाई, ताहां झियाउनुया काम गर्नु, भनि लेषिवक्त्रनु भयाको रहेछ, बढिया भयो, रसद जमा गर्नुया काम, वरोवर, लागी रह्याछु रसद जमा भै सकि-यापछि वरफले विततौल परेन, भन्नु ठहराई हजुरमा भिति चन्हाई पठाउनुया काम गरौला, वैतडि झुगाघाट सहित गौडा गौडा कुन्ह्या र सिलगढ दरवार कोत जांचको काम गर भनि, सदाँर कनकसि महतलाई लेषि पठायाको छ, येतिले काम ढाकि, सक्तीन भनि, लेषि

पठाया मजि वमोजिम, सुवा विर भंजन माझिलाई, सिल गढि पठाई सदाँरलाई जाहा, झिकाउनुया काम गरूला—

तस्तै वखतमा श्री प्राइममिनिष्टर, यानका हजुरमा, कप्तान दलजित विष्टले, लेषि चन्हाई पठायाको हिजो मैदान, वसाउन सक्या, आज घुंच्याबाट हिंडुला भन्नुया चढाउन सकियेन र, आज घुंचेको साधु मैदान चन्हाई भोलि जाहावाट हिडि वेत्रावति, का साधुमा २ दिन वसि वाहाको कामको बन्दोवस्त वाधि, हिंडौला, नजा वनाउनु पर्नुया घर, लाई पनि, नमुना वक्ष्या वमोजिम का काठ पिचातमार नुवाकोट पट्टीमा कटाई, बरटारमा, जमा गर्नु लायाको छ, टिमुन्पालगायेत, सिध्याउन बाकि रह्याका जग्गामा, घर थर्पु, साधु घट वनाउनलाई, अषाडा देषाई, गाउवाडि, जिम्मालायाकोछ, वरोवर वना-उदैछु तयार गर्नन्, त्रिशूल गंगाको साधु बिग्याको रहेछ, तेस्तालाई पनि वनाउन भनि, काठ कटायाका छन्, आज-रातदेषि हिउ पनि वरावर पर्ने लागी रहेछ, काहासम्म पर्छ र्चाको छैन —

पौष वदि ५ रोज ६

श्री प्राइममिनिष्टरका हजुरमा कर्णेल डिल्लिसिंह वक्ष्यात्, षजांचि सिद्धि मानेसि राजभंडारिवाट, लेषि चन्हाई पठायाको, रौटहतसुर्लाहिया, को रसद, बन्दोवस्त गरि, महतरिमा पुगी, गुठि वित्तधार, लाई झिकाई विगहट्टीको, कागजली बन्दोवस्त गरि, चावल पनि चल्थो चुरियाको वाटो नवनाई र, सिपाहि ५ जना पठाइ, हामी ताहा आइनपुगनुज्याल, वेरसुर, वाची काम चलनुया, गरि राष्या बढिया होला, भनि पठाया र रूपिया फिर्ता भै आयो र, सुवा वषत्की पत्, आइपुगनि मात्र, २०० रूपिया दि चुरिया धन पठाउनु, तलाई मजिभया वमोजिमको, भिछ्यापोरिको बाटो, पनि तयार गर्नु भनि, मिर सुवा रत्नमानसि राजभंडारि, लाई चन्हाई आज्ञाथ्या, सुवा वषत्की पत् पनि गयाछन् २०० रूपैयाओ, तिमि पनि गै, चाडो बाटो बनाइ तयार गर्नुया काम गर्नु, हामीहरू पनि जाहाको बन्दोवस्त गरि सरासर तहि आउनुयाछु, भनि चाहिदो कुरा अन्हाई, सुवेदार गंभिरसि माझि, लाई पठाईदिया हेटीडामा रह्याका, रसद बोकि-जान्या रैतिहरूलाई, भन्नुया मानिस र लेषनुया कम् हुंदा

४।५।
महतरि
भन्नुया
लाई,
भन्नुया
रैति
अवपो
कम्
घमा
वैल
वोका
पनि
मजुरि
वैल

४।५ दिन वस्नु पर्दा तमाम् रैयतहरू, कल्पनछन्, महुतरिको चावल पनि वद्विवासमा भर्नलाई, लेषन्या र मन्या मानिस पठाइ दिनु भनि, कपतान् महारुद्र षन्त्रि-लाई, लेपि पठाया, येसो मया कसोगरि, कामचलला, भर्दया घानको चावल ज्यादा मन्या लेषन्या, कमहुंदा, रैति कलपनाभो, भरषर सहि—हनघानकाटन लाग्यो, अवपो रसद चलन्या सुर चलिरहेछ, मन्या र लेषन्या कम् भयो, काम वरवादहोला, हेटौडाको चावल पीषमा-घमा वोकाई, राष्या बढिया होलाकि मन्या जस्तो लाग्छ, वेल टटुले वोकाई भिफेदि पुग्याका चावल, पछिबाट वोकाउला, ऐल्हेता हेटौडाको चावल मानिसले वोकाया, पनि होलाकि, मन्या जस्तो लाग्छ, रूपैया पनि मजुरिको वाचला, मन्या जस्तो लाग्छ, बाटो बनाउनु पनि वेल टटु गाडाको वन्दोवस्त गर्नु भनि, जिल्लाजिल्लामा,

चावल उठाउनु पनि, संगसंगै मरहेछ, मोगलानका वेलटटु, को मजुरिका कुरा, गोवर्धन साहुसंग वन्दोवस्त गर्दा, पत्थरको बाटो छ भनि प्राणगयापनि, नमान्या, हेटौडासम्म मन्या मान्या, भिफेदीतिर भंदा, हाभ्रा माल जोषिम हुन्छ, जांदीन भनि नमान्या, आपना मुलुकका गाडा वयेल टटु पठाइ दिनु मन्या, हामीहरूले टाउकामा बोकि, कसोगरि रसद पुऱ्याउनु, भनि रैति कराउन आउं-छन्, आपना आपना जिल्लाका, गाडा वयेल टटु, छाडि दिया, हामीहरू सबै मिलि मजुरि दि, रसद पुऱ्याउला भनि, विन्ति गर्दा हामीहरूको चित्त बुझि रैतिले पौष र माघको १५ दिनसम्म तिमिहरूले वोकाउनु, माघका १५ दिं वाकि देषि फागुण भरि, वेल टटुले वोकाउला मन्या तजवीज गरि रह्याछु—

(क्रमशः)